

Микола ФАСТОВЕЦЬ

РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ РИЗИКОВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Визначено та проаналізовано напрями вдосконалення регулювання та оптимізації ризиковості кредитування суб'єктів малого бізнесу банками України в умовах утвердження ринкових відносин. Обґрунтовано необхідність оптимізації ризиковості кредитування малого бізнесу на підставі застосування рекомендацій Базеля - II, VaR - методів, економіко-математичних моделей тощо.

The author researches and defines the ways for regulation and optimization of riskiness of small business subjects crediting by banks of Ukraine in the conditions of transition to market relations. The necessity of optimizing riskiness of small business crediting is proved on the grounds of application of Basel - II recommendations, VaR - methods, economic and mathematic methods etc.

Всебічне розгортання малого підприємництва в економічній системі України є необхідною передумовою утвердження ринкових засад господарювання. Адже йому притаманні найнижчі інвестиційні потреби та відносно швидкий обіг капіталу. Світовий досвід свідчить, що малий бізнес забезпечує у 2–3 рази більшу ефективність капіталовкладень і за обсягами коштів, і за термінами віддачі. В Україні спостерігається тенденція стійкого приросту кількості суб'єктів малого бізнесу (СМБ), що дає підстави переконливо стверджувати про перетворення даних підприємств у міцний сегмент ринкової економіки. Разом з тим, сьогодні гостро стоїть проблема фінансової та кредитної підтримки малих підприємств, вирішення якої належить до першочергових чинників подальшого розвитку малого бізнесу. За таких обставин саме діяльність банківської

системи може стати тим потужним важелем впливу, який спроможний забезпечити активний розвиток малого підприємництва.

За останні роки в Україні відбувся перехід до принципово нових економічних відносин, який закономірно призвів до необхідності постановки і вирішення важливих для більшості українських банків завдань, пов'язаних із ризиковістю їх діяльності. Серед усієї сукупності банківських ризиків одне з центральних місць займає кредитний ризик, який виникає за умови порушення принципу поверненості кредиту і призводить до серйозних фінансових втрат банку.

В умовах нестійкого правового й економічного середовища, посилення міжбанківської конкуренції дослідження проблем регулювання та оптимізації банківських ризиків і, безперечно, оптимізації ризиковості кредитування малого

бізнесу набуває особливої актуальності. Вибір предметом дослідження проблеми ризиковості кредитування суб'єктів малого бізнесу зумовлений, насамперед, відсутністю чітких позицій і недостатньою підготовкою українських банків до діяльності на даному сегменті кредитного ринку.

Значний вклад в розробку окремих складових даної проблематики внесли ряд вітчизняних (І. Бушуєва, В. Галіцин, В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, В. Голуб, О. Заруба, Т. Корнієнко, О. Пернарівський та ін.) та російських (Г. Панова, В. Севрук, О. Семенова, Н. Соколінська, В. Шимкович) вчених.

У сучасній, особливо зарубіжній економічній літературі, детально вивчені теоретичні основи регулювання банківських ризиків, методи управління ними. Проте в Україні недостатньо формалізований механізм їх реалізації на практиці стосовно діяльності вітчизняних банків, особливо при кредитуванні ними суб'єктів малого бізнесу.

Таким чином, вважаємо за доцільне в даній статті зупинитися на розгляді невирішених питань щодо проблем регулювання ризиковістю кредитування банками малого бізнесу в Україні у макроекономічному аспекті.

Більшість банків розвинутих країн дотримуються принципу регулювання ризику із застосуванням моніторингу кредитних операцій, врахування і передбачуваності можливих збитків. Реалізація ефективної системи регулювання ризиків банківського кредитування в процесі управління ними дає можливість визначити їх оптимальний рівень та забезпечити прибутковість кредитної діяльності банківських установ. Відтак регулювання саме кредитних ризиків, і, зокрема, ризиків кредитування суб'єктів малого бізнесу, є необхідною частиною стратегії і тактики розвитку вітчизняних банків. Даний процес може здійснюватись як на макро-, так і на мікрорівнях. Прикладом регулювання

кредитних ризиків на рівні банківських установ групи держав (на макрорівні) є стандарти достатності капіталу, розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду.

В якості показників достатності капіталу, банкіри і наглядові органи в основному використовують дві групи коефіцієнтів: перша група базується на основі відношення власного капіталу (в будь-якому складі) до загальної суми депозитів (вкладів); друга група – на відношенні капіталу (будь-яких модифікацій) та активів (будь-якого складу), зважених на ризик. Відношення власного капіталу до вкладів розглядається в якості засобу захисту кредиторів. Даний показник виявився найбільш "живучим" і популярним у порівнянні з іншими індикаторами, що були запропоновані для виміру ступеня достатності капіталу. На основі досліджень визначено, що оптимальне значення вказаного показника коливається в інтервалі від 0,08 до 0,2.

Пізніше погляди на адекватність капіталу докорінно змінилися, тобто потреба у капіталі залежить не від депозитів, а від якості активів: достатність капіталу повинна вказувати на те, які збитки може понести банк без втрат для інтересів вкладників та інших кредиторів. Капітал стали розглядати, в першу чергу, в якості амортизатора, який може допомогти подолати падіння реальної вартості активів.

Подальший розвиток оцінка достатності капіталу з врахуванням якості активів одержала після прийняття Базельським комітетом з банківського нагляду Угоди про міжнародну уніфікацію розрахунку і стандартів капіталу, яка на даний час одержала назву "Базель I". В основу методики розрахунку коефіцієнтів мінімальної потреби в капіталі, запропонованої Комітетом в 1988 році, був покладений принцип оцінки якості активів і позабалансових операцій банку з врахуванням кредитного ризику. Частково

враховувався також і інвестиційний ризик щодо державних цінних паперів з фіксованою відсотковою ставкою. Мінімальне значення коефіцієнта достатності капіталу було встановлене на рівні 8% для загальної суми власних коштів і 4% – для капіталу першого рівня. В 1995 році Комітет рекомендував ввести додаткові вимоги до власного капіталу банку у зв'язку з ринковими ризиками – ризиками втрат від балансових та позабалансових операцій в результаті зміни ринкових цін.

Необхідність вирішення багатьох проблем, що пов'язана, насамперед, з підвищенням відповідальності менеджменту за ризики, розширенням якісного та кількісного складу ризиків, які повинні бути враховані при оцінці відповідності обсягу капіталу і ризиковості операцій банків, призвели до перегляду з боку міжнародних наглядових органів вимог до оцінки достатності капіталу. В результаті у 1999 році Базельським комітетом були запропоновані нові підходи щодо забезпечення адекватності капіталу та покращення контролю за дотриманням банками пруденційних норм.

Нова Угода щодо капіталу передбачає три положення які мають забезпечити фінансову стійкість банку: 1) мінімальні вимоги до капіталу; 2) пруденційний нагляд за достатністю капіталу, тобто “банківський нагляд”; 3) ринкова дисципліна.

Основні зміни, які представлені в новій схемі, стосуються, перш за все, процедури зваження активів щодо ризику. Окрім того, розширено склад ризиків. До них належать: 1) кредитний (особливо ризик, що пов'язаний з кредитним портфелем); 2) ринковий – включає загальні тенденції інвестиційного та фінансового ринку; 3) операційний – несприятливі випадки, що виникають в процесі операційної діяльності банку. Розрахунок коефіцієнту достатності капіталу включає наступні параметри:

$$K = \text{Власний капітал} / (\text{Кредитний ризик (6\%)} +$$

$$+ \text{Операційний ризик (1,6\%)} + \text{Ринковий ризик (0,4\%)} = 8\% \quad (1)$$

Нові підходи щодо оцінки достатності капіталу банків, узагальнені в документі під назвою “Базель II”. Угоду планується реалізувати центральними банками найбільших країн світу до 2007 року. Хоча зараз західні банки поступово переглядають принципи своєї роботи, з метою переходу до більш жорстких та консервативних принципів Базеля II.

Для оцінки розміру капіталу Комітет пропонує різні підходи і моделі. Вимоги щодо мінімального розміру капіталу складаються з наступних елементів: 1) визначення мінімального рівня капіталу; 2) визначення величини активів і позабалансових статей, зважених на кредитний ризик; 3) оцінка ринкового ризику щодо цінних паперів торгового портфеля; 4) розрахунок операційного ризику.

Таким чином, серед вище наведених елементів, нова Угода зберігає мінімальний рівень капіталу, як і Угода 1988 року (8%), а також метод розрахунку ринкового ризику. При розрахунку кредитного ризику за активними операціями запропоновано новий підхід до його оцінки. Новим елементом є також врахування операційного ризику.

Відповідно з новою Угодою банківський нагляд за достатністю капіталу передбачає ефективний контроль за адекватністю та функціонуванням внутрішніх методик банку, а ринкова дисципліна – розкриття банком повної інформації щодо складу капіталу та прийнятих ризиків, на основі якої клієнти, банки і експерти могли б скласти власну думку щодо достатності капіталу.

Відповідно до рекомендацій Базельського комітету щодо управління кредитними ризиками банків існують два підходи – стандартний на основі використання “зовнішніх” рейтингових оцінок пози-

чальників та *IRB* (Internal Ratings Based approach) на основі використання внутрішніх рейтингів банку. Щодо першого підходу, то чутливість кредиту до ризику визначається тим, чи відрейтингований позичальник будь-якою відомою компанією чи ні. Причому тут можливі дві опції: опція 1 – ризики оцінюються на основі інформації позичальника; опція 2 – ризики оцінюються на основі інформації самого банку.

Стандартний метод (Standardised approach) оцінки, наведений в Базелі II, в основному аналогічний Базельській Угоді I. Однак в новому варіанті збільшено кількість категорій ризику. Окрім того, що підприємства-позичальника будуть оцінюватися на основі рейтингу, такий метод передбачає два підходи: простий і складний. Необхідною вимогою при використанні простого підходу є: 1) співпадіння терміну кредиту та забезпечення; 2) регулярна переоцінка забезпечення (мінімум один раз в півроку). При цьому забезпечення частині кредиту присвоюється вага залежно від рейтингу інструмента, який виступає в якості забезпечення, незабезпеченій – залежно від рейтингу позичальника, при цьому вага не може бути нижчою 20%. Ускладнений метод передбачає коректування вартості забезпечення на ризик зменшення вартості у зв'язку з неспівпадінням термінів забезпечення і заборгованості, а також зміни ринкової вартості забезпечення.

При оцінці кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів (*IRB*) банк повинен присвоїти конкретному позичальнику ймовірність дефолту *PD* (probability of default), а вимоги до мінімального розміру власного капіталу будуть розраховуватися за визначеною Комітетом формулою. У цій формулі фігурують декілька параметрів, три з яких можуть задаватися самим банком: ймовірність дефолту *PD*, очікувані збитки у випадку дефолту *LGD* (loss given default) і банківські зобов'язання *EAD* (exposure at default). В *IRB*-підході також

можливі два варіанти: базовий і просунутий. Щодо першого, базового варіанту, то банку необхідно задати тільки один параметр – ймовірність дефолту *PD*, а два інші будуть задані Комітетом. В другому варіанті, банку необхідно встановити всі три параметри самостійно. Обидва випадки вимагають застосування ідентичної формули розрахунку мінімального розміру капіталу:

$$\text{Capital Requirement} = LGD \times N \left(\frac{N^{-1}(PD) + \rho^{\frac{1}{2}} N^{-1}(C)}{\sqrt{1 - \rho}} \right) \times EAD . \quad (2)$$

Щоб скористатися формулою, необхідно задати п'ять параметрів:

LG D і *EAD* – встановлюються Комітетом для базового варіанта *IRB*;

PD – для позичальника – встановлюється банком;

ρ – (кореляція активів) – встановлюється Комітетом;

C – (рівень довіри) – встановлюється Комітетом.

Комітет розрізняє ризики різних вкладень шляхом варіювань ρ (чим вища кореляція, тим більше несподівані збитки для заданого рівня *PD*).

Питання, які торкаються "стандартного підходу", що запропонований Комітетом для оцінки кредитного ризику з використанням даних рейтингових агентств, також є предметом дискусії. Даний підхід успішно вирішив би поставлене завдання за умови, що позичальники дійсно належать до відповідного рейтингу, який правильно відображає ризик. Наприклад, у США на відміну від Європи, рейтинги розповсюджені досить широко. На користь дискусійності даного підходу свідчить і той факт, що якщо можна припустити, що європейські банки будуть використовувати власні методики оцінки кредитного ризику, то для банків країн, які розвиваються, це є проблематичним.

Згідно із рекомендаціями Базельського комітету та світовим досвідом регулю-

вання кредитних ризиків у банках, ключовими способами їх регулювання є врахування чинників виникнення кредитних ризиків та їх достовірна оцінка (визначення внутрішнього кредитного рейтингу позичальника), вдосконалення організаційної структури і адекватний розподіл повноважень у процесі регулювання кредитних ризиків [3, 213].

Розглянемо можливості використання кожного із запропонованих методів оцінки кредитного ризику в українській практиці.

Щодо оцінки кредитного ризику на основі стандартного підходу, то в українській практиці на даний момент наведений метод реалізувати досить проблематично.

В розвинутих країнах головну роль при визначенні рейтингу підприємств на підставі накопичених даних відіграють рейтингові агентства та кредитні бюро. Майже чотири роки тому в Україні теж засновано різновид кредитного бюро – єдину інформаційну систему обліку позичальників (боржників), які мають прострочену заборгованість за кредитами, наданими банками. Одна з основних проблем, яка ускладнювала створення зазначеної системи, полягала в тому, що за статтею 60 Закону “Про банки і банківську діяльність” інформація про позичальників (боржників), котрі мають прострочену заборгованість за кредитами, наданими банками, в Україні вважається банківською таємницею. Водночас статтею 62 того ж Закону передбачено, що банки мають право надавати загальну інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам в обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій [1]. Також варто згадати, що Реєстр позичальників містить лише агреговану негативну інформацію – про “поганих” позичальників, (її надають лише банки та ліквідаційні комісії), а кредитні бюро можуть містити як негативні, так і позитивні відомості про потенційних позичальників (кредитним бюро інфор-

мацію надсилають переважно банки, а в окремих країнах – податкові та інші державні органи). До того ж відомості, що надходять до кредитних бюро, більшою мірою характеризують особу позичальника, дані, яких вимагає реєстр, – насамперед, його кредитоспроможність.

На нашу думку, в Україні на законодавчому рівні необхідно врегулювати процедури формування кредитних історій позичальників та створення єдиної інформаційної бази даних, яка б містила ці історії і була доступною для усіх потенційних кредиторів. Також, при її формуванні є доцільним об’єднати кредитні історії позичальників – суб’єктів малого бізнесу в окрему підсистему.

Теоретично, будь-яке українське підприємство могло б відрейтингувати міжнародне рейтингове агентство, але практика показує, що дане питання розв’язати практично неможливо, оскільки відсутня необхідна та достовірна інформація про підприємства, надто високий рівень оплати за дані послуги, а щодо рейтингів малих фірм, то це залишається проблемою майбутнього.

Оцінка кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів також потребує вдосконалення, зокрема необхідно вирішити питання щодо надання можливості банку оцінювати кредитний ризик на основі власних методик. Для цього банки повинні володіти організованими та якісними системами управління ризиками, які б не давали серйозних збоїв протягом декількох років, адекватною системою збору, обробки і аналізу інформації, при цьому дана інформація повинна бути чіткою та достовірною. Важливим фактором, що визначає застосування методу оцінки кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів, є складність її практичного застосування, окрім цього, як засвідчують експерти, вартість впровадження системи управління ризиками, яка забезпечить банку самостійне визначення розміру

резервних відрахувань становить біля 50–70 млн. дол. США [5, 89].

В цілому реалізація правил Базель II однозначно вплине на диференціацію клієнтів банку. Великі корпорації з високими кредитними рейтингами безперечно виграють, так як зможуть залучати кредити за нижчими відсотками. В той же час в програвші залишаться невеликі компанії, які не мають кредитного рейтингу і не володіють значними ліквідними ресурсами, котрі можуть виступити в якості застави. Звідси можна зробити висновок, що малий бізнес зіткнеться з великими проблемами, які пов'язані із залученням банківських кредитів. Більше того, не виключено впровадження диференційованих умов для фізичних осіб, особливо в таких секторах як кредитні картки та споживче кредитування. В кінцевому результаті, з метою мінімізації обсягів резервних відрахувань, банки будуть направляти менше ресурсів в даний сектор. В іншому випадку, вони будуть ретельно вивчати потенційних клієнтів та відноситися до них з великою обережністю. Наслідком чого може стати подальша формалізація процедур розгляду кредитних заявок, суворіший контроль за використанням кредитних коштів з боку банку та зростання кількості відмов у кредитуванні для новостворених компаній. У цьому зв'язку, вважаємо за доцільне створювати та розвивати методи оцінки кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів банків (*IRB*). При цьому, на нашу думку, доречно уніфікувати методику внутрішніх рейтингів з метою її здешевлення.

Найдосконалішими та найскладнішими моделями оцінки кредитних ризиків, з метою подальшого регулювання їх рівня у банках, нині є математичні моделі розрахунку ризиків, на основі визначення можливих втрат від дефолту позичальників залежно від їх кредитних рейтингів, що присвоюються міжнародними рейтин-

говими агентствами або розрахованих самими банками. Застосовуючи наведені моделі до своїх кредитних портфелів, банки наперед розраховують на те, що певна частина виданих позик не повернеться назад, і встановлюють процентні ставки таким чином, щоб забезпечити прийнятний рівень прибутку за рахунок тих кредитів, які будуть успішно погашені.

Моделі, що використовуються у західноєвропейських банках, можна поділити на дві групи [4, 40]. До першої групи належать моделі, що пов'язані з визначенням ймовірності дефолту позичальників або часткового повернення ними кредитів. В цих моделях використовуються матриці, за допомогою яких визначається прогнозований відсоток дефолтів щодо кожної групи позичальників. Окрім цього, в таких матрицях вказані ймовірності зміни рейтингу та розрахунок можливих втрат від цього за даний період, що також, безумовно, впливає на якість кредиту.

Моделі другого типу створені на базі ринкового підходу. В цих моделях поточна вартість кожного кредиту прирівнюється до теперішньої оцінки надходжень при поверненні кредиту за мінусом відсотку за кредит, який визначається залежно від кредитного рейтингу клієнта. Ця вартість прирівнюється до спреда корпоративних облігацій, які мають аналогічний рейтинг. В іншому варіанті цієї ж моделі кредит розглядається як набір деривативних контрактів такої ж вартості, як активи позичальника, а ринкова вартість кредиту – як сума поточних вартостей цих контрактів. У моделях ринкового типу на кожному відрізку часу також підраховується ймовірність зміни кредитного рейтингу та відповідно величина втрат. Саме ці моделі є основою системи внутрішніх рейтингів, які, відповідно до рішення Базельського комітету з банківського нагляду, можуть використовуватися великими фінансовими інститутами для регулювання кредитних ризиків та адекватного розрахунку вели-

чини резервів під можливі втрати від кредитних ризиків банку.

В банках економічно розвинутих країн, де є достатньо придатна для перевірки теоретично-імовірнісних моделей і гіпотез статистика, для розрахунків ризику широко використовуються кількісні моделі можливо збитків типу VaR (value-at-risk) і її похідні, що засновані на методиці RiskMetrics, яку розробила компанія JP Morgan. При цьому VaR вимірює максимальний рівень збитків кредитної організації і портфеля її активів упродовж певного проміжку часу із наперед заданим рівнем ймовірності. До основних переваг даної моделі можна віднести її відносну простоту і можливість одночасного врахування різноманітних ризиків.

В нинішніх умовах застосування даних моделей обмежується декількома десятиками найбільших міжнародних банків. По-перше, такі системи управління ризиками досить складні і дуже дорогі, оскільки для максимальної точності розрахунків вводять доволі багато параметрів, певна кількість яких має специфічний для даного інституту характер, а постійний збір інформації про клієнтів і стан ринку потребує наявності відповідної інфраструктури. По-друге, сьогоденні моделі розрахунку кредитного ризику застосовують тільки до великих кредитних портфельів банківських установ, в іншому випадку помилки та статистичні флуктуації через вузький ряд вибірки призведуть до зниження точності розрахунків і прогнозів. По-третє, система регулювання кредитних ризиків, в основі якої є кредитні рейтинги контрагентів банку, не дає змоги прогнозувати певні зміни у їх фінансовому стані та, відповідно, рівень кредитних ризиків на майбутнє, вона лише констатує наявний факт чи його тенденцію.

Щодо позитивної сторони реалізації даних моделей, то наявність такої системи підвищує дисциплінованість клієнтів, формує відповідну інфраструктуру та

підвищує прогнозованість втрат від кредитних ризиків. Кредитна діяльність за своєю сутністю пов'язана з ризиком, тому будь-яким методам контролю цього ризику необхідно віддавати належне. В українській сучасній практиці кредитування малого бізнесу на перспективу без подібних математичних методів не обійтись.

У даному аспекті доцільно згадати досвід Fannie Mae та інших американських кредитних організацій в роботі з приватними клієнтами, які використовують індивідуальні рейтинги, що визначаються за спеціальними методиками на основі кредитної історії претендентів. Розрахункова модель FICO, створена компанією Fair, Isaac & Co., базується на наступних даних [4, 44]: 1) платіжна історія (частка в загальному рейтингу – 35%). Оцінка тут залежить від того, наскільки акуратно потенційний клієнт виконував свої попередні кредитні зобов'язання; 2) загальний обсяг заборгованості (30%). В даній частині рейтингу підраховуються усі боргові зобов'язання потенційного клієнта (кількість кредитних карток, що належать йому та їх ліміти, споживчі кредити, кредити на купівлю автомобіля і т. д.). При цьому, навіть якщо позичальник вчасно і повністю розраховується за усіма своїми зобов'язаннями, то сам факт їх наявності є суттєвим чинником виникнення кредитного ризику; 3) термін дії кредитної історії (15%). Вважається, чим частіше особа користується кредитом, тим краще та ефективніше вона вміє ним управляти, результатом чого є довіра до клієнта з боку банку; 4) типи кредитних продуктів, що використовує клієнт (10%). Статус клієнта підвищується з використанням різноманітних кредитних продуктів банку та з наявністю переліку відомих фінансових установ, з якими він безпосередньо контактував; 5) нещодавні звернення за кредитом (10%). Тут підраховується кількість запитів на одержання нових кредитів, поданих потенційним позичальником за останні 12 місяців.

Загальний рейтинг в наведеній моделі варіюється між 300 і 900 пунктами. Чим вищий рейтинг клієнта, тим нижчий кредитний ризик. Агентство Fannie Mae на основі цього рейтингу здійснює поділ своїх клієнтів на дві категорії – ті, що мають рейтинг менше 600 пунктів і сплачують вищі відсотки за кредит, порівняно з тими, чий рейтинг становить понад 600 пунктів. В інших кредитних організаціях вимоги і критерії можуть бути іншими.

На нашу думку, аналогічні розрахункові моделі доцільно реалізовувати в перспективі й українським банкам саме при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу, але будуватися вони повинні з врахуванням як практичних напрацювань вітчизняних та зарубіжних банків, так і наукових та технологічних розробок. Кредитні історії претендентів на такі кредити повинні накопичуватися і зберігатися у банках, а на основі вивчених спеціальних методик із використанням індивідуальних рейтингів можуть визначатися розмір, термін, строк, а також ступінь ризику кредитування. Також варто зауважити, що з метою отримання достовірної повної інформації та зменшення суб'єктивності в оцінках чинників кредитного ризику в даних моделях доцільно суттєво збільшити кількість параметрів, які використовуються при визначенні кредитоспроможності та ризику кредитування.

Ймовірно, що в Україні, за наявності ряду невирішених проблем, методи теорії ймовірності чи статистики, які застосовуються багатьма науковцями-теоретиками, не дають достовірного уявлення про реальний рівень кредитного ризику, що виникає при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу. В результаті, банки за відсутності відповідної інфраструктури не завжди мають можливість адекватного визначення рейтингу позичальника, тим більше рейтингу позичальника – суб'єкта малого бізнесу. Таке явище як кредитний ризик, внаслідок переважання в ньому інди-

відуальної складової, з врахуванням нестабільності українського кредитного ринку, важко формалізувати. Тому на практиці в процесі оцінювання кредитного ризику перевагу необхідно віддавати не статистичним прийомам, а індивідуальній роботі з позичальником. Для постійного регулювання та в кінцевому результаті оптимізації кредитного ризику при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу банки підтримують індивідуальний зв'язок з позичальником на кожному з етапів кредитного циклу. Індивідуальна робота з клієнтом повинна здійснюватися не тільки при наданні, супроводженні та погашенні кредиту, але й шляхом проведення консультацій, навчання, розробки спеціальних пропозицій (послуг, які не входять до стандартного пакету), активного пошуку клієнтів (семінари, тренінги), допомоги у пошуку партнерів для клієнтів тощо. Окрім, використання вище наведених елементів індивідуальної роботи з клієнтом, на практиці в процесі кредитування суб'єктів малого підприємництва застосовується однорівнева організація кредитного процесу, яка позитивно впливає на взаємовідносини банку і клієнта. Саме ця система відносин сьогодні зарекомендувала себе досить успішно на українському ринку кредитування малого бізнесу, що підтверджує дуже низький рівень простроченої заборгованості.

В цьому аспекті доцільно адаптувати до українських умов практику зарубіжних банків у сфері відносин "банк-клієнт-суб'єкт малого бізнесу". В даному випадку оптимальна модель кредитної діяльності банку повинна відповідати наступним основним вимогам: 1) мінімізація термінів ідентифікації клієнта; 2) індивідуальна робота з позичальником – представником малого підприємництва; 3) реалізація процесу комплексної партнерської підтримки; 4) готовність банку відповідати за свої помилки; 5) активний маркетинг; 6) допомога у пошуку партнерів для своїх

клієнтів; 7) створення у банківській структурі спеціалізованих підрозділів для обслуговування даного економічного сектору; 8) розширення спектру інформаційної допомоги суб'єктам малого бізнесу для мінімізації ризиків кредитування; 9) розробка і впровадження комп'ютерних банківських прикладних програм.

З метою оптимізації кредитного ризику доцільно використовувати наступний важливий метод регулювання кредитних ризиків, який полягає у реструктуризації організаційно-управлінської структури, що здійснює кредитування та регулювання даного виду ризику у банках, а також розподіл повноважень спеціалістів цих підрозділів. Нині кредитування малого бізнесу є одним із пріоритетних сегментів ринку кредитування. Тому, в першу чергу, банкам необхідно змінити стратегію в плані перебудови та удосконалення організаційно-управлінської структури, яку доцільно спрямувати на створення у регіональних відділеннях банків відповідних підрозділів щодо регулювання кредитних ризиків, спеціалісти яких повинні розробляти, апробувати та оцінювати ефективність методик регулювання цього виду ризику, а також надавати рекомендації керівникам банку стосовно обсягів резервування під кредитні ризики та виявлення негативних тенденцій по кредитах тощо.

Разом з тим, достатньо успішна практика кредитування суб'єктів малого бізнесу українськими банками не виключає необхідності удосконалення технологій кредитування саме в аспекті застосування рекомендацій Базеля - II, VaR - методів, економіко-математичних моделей тощо. Така необхідність зумовлена процесами інтеграції банківської системи України в європейський економічний простір, розвитком, удосконален-

ням і потребами уніфікації банківських технологій та банківських продуктів, потребою в мінімізації витрат банку тощо.

Оптимізація ризиковості кредитування суб'єктів малого бізнесу є складним багатограним процесом, реалізувати який можна шляхом застосування цілого комплексу названих вище методів, прийомів та процедур на підставі забезпечення індивідуального підходу щодо кожного окремого позичальника – суб'єкта малого підприємництва. Ефективне регулювання кредитних ризиків малих підприємницьких структур при здійсненні банками операцій кредитного характеру сприяє як вдосконаленню менеджменту кредитування на даному сегменті ринку – що є основою оптимізації кредитного ризику, так і зростанню надійності функціонування і прибутковості банку та покращенню найважливіших показників діяльності вгичизняної банківської системи загалом.

Література

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121-III // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. – № 1. – С. 3–47.
2. Адамова К. Р. Базель II – критический подход специалистов // Бизнес и банки. – 2004. – № 25 (711). – С. 1–5.
3. Слобода Л. Зарубіжний досвід регулювання кредитних ризиків та перспективи його застосування у вітчизняних банках // Регіональна економіка. – 2004. – № 3. – С. 209–218.
4. Шимкович В. Методы минимизации кредитного риска // Банковская практика за рубежом. – 2003. – № 6 (54). – С. 40–45.
5. Шимкович В. Рискованное предприятие // Банковская практика за рубежом. – 2003. – № 9 (57). – С. 86–91.